

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Kodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Mishle

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 594 [1833 oder 1834]

א

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9155

(טו) ונלוזים במעגלותם • כל ל' נלוז לשון עקמימות הוא שכל מקום הוא סמוך לעקש ועקש הוא לשון עקום כמו שנאמר (ישעיה מ"ב) ומעקשים למישור: ונלוזי' במעגלות' הם עקומים בדרכיהם המקולקלים: (טז) מאשה זרה • מבנסי' של ע"ז והיא המינית ולא יתכן לומר שלא דבר אלא על המנאפת ממש כי מה שזכה של תורה שאמר כאן להכילך מאשה זרה ולא מעבירה אחרת אלא זו פריקת עול של כל המלות: (יח) כי שמה אל מות ביתה. מוסב על להכילך וגו' כי תבא אל ביתה ישח ומחליק כמדרון היורד אל מות והתורה תשמור עליך מנפילה זו הרי דבר גדול הוא לך: רפאים • נרפים מדרך הטוב ונעזבים מאין סומך עד שופלי' בניהנם: (יט) לא ישובון • יקשה בעיניה' לפרוש ממנה ולחזור בהם: (כ) למען תלך • מוסב על המקרא של מעלה להכילך מדרך רע למען הוליקך בדרך טובי': (כא) כי ישרים ישכנו ארץ • לעולט הבא: יותרו בה • כשירדו רשעים לגיהנם:

(יג) העזבים ארחות ישר ללכת בדרכי הששך:
 (יד) השמחים לעשות רע יגילו בתהפכות רע:
 (טו) אשר ארחתיהם עקשים ונלוזים במעגלותם:
 (טז) להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה:
 (יז) העזבת אלוף נעוריה ואת ברית אלהיה שכחה:
 (יח) כי שחה אל מות ביתה ואל רפאים מעגלותיה:
 (יט) כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים:
 (כ) למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור:
 (כא) כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים יותרו בה:
 (כב) ורשעים מארץ יכרתו ובוגדים יסחו ממנה:

ג

(א) בני תורתך אל תשכח ומצותי יצר לבך:
 (ב) כי ארך ימים ושנות חיים ושלוש יוספו לך:

ג (ב) אורך ימים ושנות חיים ושלוש יוספו לך • תורתך ומלותי:

בטז

משלי ב ג

באור ו

(יג) פֶּאֶן יַעֲנֶנּוּ! דִּיא דִּיא רַעֲמַע בְּאֶרֶן פֶּעֲרֵלְאָסְסֶען, פִּינְסְטֶרַע וועגע צו וואַנדֶרֶלן;

(יד) דִּיא זיך פֶּרִייען לֶאָסְטֶער צו איבען,

אונד פֶּרֶאָהֶלְאָקְקֶען איבער דער באַזֶהייט רַעֲנַקֶע;

(טו) דערען וועגע שיעף זינד,

דִּיא פֶּאֶן גראַדער באַהן אַבווייֶען.

(טז) דִּיך אייך צו רַעֲטֶען פֶּאֶן יַעֲנַעם פֶּעֲרוואַרְפֶּענען ווייבע,

פֶּאֶן יַעֲנַעַר עֲנַטְאָרְטֶעטֶען דִּיא מיט גֶלְאָטְטֶען וואַרְטֶען

שְׁמִייעֶלְט;

(יז) דִּיא יַעֲנַען פֶּעֲרֶלְעֶסְט דַעם איהרע יוגֶנד גַעֶהֶרְט,

אונד דַען בונד איהרעס גֶאָטְטֶעם פֶּעֲרַגִּיסְט.

(יח) איהר הויז נייגט זיך צור טֶאָרְטֶעֲנַגְרֶופֶט,

איהרע פֶּפֶּאָדֶע צו דַען אַבְגַעֲשִׁיעֶדֶענֶען.

(יט) ווער צו איהר איינגֶעהַט, קַעֶהֶרְט נִיכְט צורִיק.

עֶרֶרִייעֶט נִיעַ וויֶעדֶער דַען לַעֲבַעֲנַסְפֶּאָד.

(כ) דַאָרום וואַנדֶלֶע דִּיא דַען וועג דער פֶּרֶאָמְמֶען,

בַעָאָבְאָכְטֶע דַען פֶּפֶּאָד דער גַעֶרַעֲכְטֶען.

(כא) דַען נור דִּיא רַעֲכְטֶשְׁאָפֶּענֶען ווערדֶען דַאָז לַאָנְדֶּע־בַע־

וואַהֶנֶען,

נור דִּיא אונשולדיגען דַאָרִין פֶּעֲרַבֶּלִייעֶן.

(כב) דִּיא גֶאָטְטֶלְאָזֶען אַבְעֶר ווערדֶען פֶּאֶן דער עֶרְדֶּע פֶּעֲרֶטִילְגַט,

אונד דִּיא טֶרִיִּיאֶלְאָזֶען פֶּאֶן איהר הינוועגֶעֲרִיסֶען.

ג

(א) מיין זָאָהן! פֶּעֲרַגִּיסְט מִיִּינַע לַעֶהֶרַע נִיכְט,

לֶאָס דִּיין הערץ מִיִּינַע גַעֲכָאָטְהַע־בַעֶוואַהֶרֶען;

(ב) דַען לֶאָנְגַעם לַעֲבַען גֶלִיקֶלייַע יֶאָהֶרַע

אונד פֶּרִיעֶדֶען, בֶּרִינְגֶען זִיא־דִיר.

גיטע

(יג) בדרכי חשך, ע"ד זועין

נאף שמרה נאף (איוב כ"ד

ט"ו) . (יד) השמחים,

כלומר לא לבד ישמחו אם

המה בעלמס יעשו רע אבל

גם יגילו אם יראו תהפכות

רע אשר עשו זולתם כי זה

דרך המסיתים האלה .

(טז) להצילך, מוסב

למעלה להצילך מדרך רע

וע"ז חנלל מאשה זרה .

מאשה זרה, יפה תרגם

הש"ס ר"א (פֶּעֲרוואַרְפֶּע־

גע) כי זור וזרה אחים

המה בהוראתם, יען כל

דבר הזר והנחשב בעינינו

נחזיק ונשליך הלאה, ומזה

עד אשר ילא מאפנס והיה

לכם לזרא (במדבר י"א כ').

מנכריה, כמו סורי גפן

נכריה (ירמיה ב' כ"א)

שענינו שזוהי דרך טבעה

ולא תעשה פרי טוב .

(יז) אלוף נעוריה, לדעתי

אלוף הוא מענין אלופי

אדום והכוונה הבעל אשר

לו לבדו תהיה כל חמדת

נעוריה, ומדרך הלגינות

אמר אך נעוריה . (יח) כי

שחה, כי הוא כאן לאמת

כמו שכתב הרד"ק שכן

הוראת המלה הזאת בבמה

מקומות, ושחה לדעתי הוא

מנחי ל"ה והוא נסתר, ואם

גם הנגינה כל תמנים לזה

(עיין תל"ע דפוס פראג

דריטטע אויפ"ל ח"ג בערך

מרכבי) . (כ) למען חלך, מוסב למעלה להצילך מדרך רע,

למען חלך בדרך עובים כמו שכתב רש"י .

(כב) ובוגדים, הם אשר ינגדו בנרית האשות (עהעלייַע טרייע)

אם איש ואם אשה .

ג (א) בני חורתי אל חשכה, עוד יוסיף המליץ לדבר מתועלת החכמה ומרב טוב הלפון

עמה . (ב) ושנות חיים, חיים נאמר גם על ההלכה כמו ויחי ויתן לו (תהלים

ע"ב ט"ו) ועיין בתרגום רמב"ן ובאור שם .

(ה) בטח בה' ופזר מעותיך
 לבקש לך רב ללמוד ממנו
 ואל בניתך אל תשען:
 (ו) אל תהי חכם בעיניך.
 להיות מואס בדבר מוכיחך:
 (ח) רפאות תהי לשרך.
 החכמה. שרך כמו (שירו')
 שרך וזהו טיבונך: ושיקוי
 לעממותיך. הוא המוח
 כענין שנאמר (איוב כ"א)
 ומוח עממותיך ישוקה:
 (ט) מהונך. מכל מה
 שחונך אפילו מקול (אל
 תקרא מהונך לא מגרויך):
 ומראשית. אלו תרומות
 ומעשרות: (יא) מוסר ה'
 בני אל תמאס. אם יבאו
 אליך יסורין יהיו חביבין
 עליך: ואל תקן. מלשון
 קלתי בחיי (בראשית כ"ז):
 (יב) וכאב את בן ירלה.
 שרולה בננו להטיב לו
 ויפייסהו לאחר שמכהו
 בשבע בן יערב לך הטובה
 אחר המכה: (יג) אשרי
 אדם מלא חכמה ואדם
 יפיק תבונה. שלומד חכמה
 עד שגורה היא להוביא
 בפיו: (יד) כי טוב סחרה
 מסחר בסף. כל חליפין
 שאדם מחליף בסחורה זה
 נוטל זה וזה נוטל זה אבל
 האומר לחבירו שנה לי
 סרקך ואני אשנה לך סרקי
 נמלאו שניהם ביד כל אחד
 ואחד: חרון. מין זהב
 הוא:

ב א ו ר

(ג) חסד ואמת, כתרונם
 הכשדי טיבותא וקישטא,
 והכוונ' כמו שאמר הראב"ע
 שלמען שלא יעזוב חסד
 ואמת קצתם ונולי.
 ושכל

(ג) חסד ואמת אל יעזבך
 קשרם על גרגרותיך
 כתבם על לוח לבך:
 (ד) ומצא חן ושכל טוב
 בעיני אלהים ואדם:
 (ה) בטח אר יהוה בכל לבך
 ואל בניתך אל תשען:
 (ו) בכל דרכיך דעהו
 והוא יישר ארחתיך:
 (ז) אל תהי חכם בעיניך
 ירא את יהוה וסור מרע:
 (ח) רפאות תהי לשרך
 ושקוי לעצמותיך:
 (ט) כבוד את יהוה מהונך
 ומראשית כל תבואתך:
 (י) וימלאו אסמיה שבע
 ותירוש יקביה יפרצו:
 (יא) מוסר יהוה בני אל תמאס
 ואל תקן בתוכחתו:
 (יב) כי את אשר יאהב יהוה יוכיח
 וכאב את בן ירצה:
 (יג) אשרי אדם מצא חכמה
 ואדם יפיק תבונה:
 (יד) כי טוב סחרה מסחר בסף
 ומחרוץ תבואתה:

ר' בדגש.

- (ג) גיטע אונד וואהרהייט זאללען דיך ניע פֿערלאַססען; בינדע זיא אום דיינען האַלז, שרייבע זיא אויף דיא טאַעל דיינעם הערצענס; (ד) דאַן ערלאַנגסט דוא גונסט בייא גאַטט, אונד פֿינדעסט גליק בייא מענשען. (ה) פֿערטרויע אויף גאַטט מיט גאַנצעם הערצען, אונד שטיטצע דיך ניכט אויף אייגענע קלוגהייט. (ו) אין זאללען דיינען וועגען דענקע אַן איהן, נור ער ריכטע דיינע שריטטע. (ז) האַלטע דיך ניכט פֿיר ווייזע, פֿירכטע גאַטט, דאַן מיידעסט דוא דאַן בעזע. (ח) היילקראַפֿט פֿערלייהעט דיעם דיינעם פֿליישע, פֿרישעס מאַרק דיינעם געביינע. (ט) אַפּפֿערע דעם עוויגען פֿאַן דיינער האַבע, פֿאַן דען ערשטלינגען דיינער פֿריכטע; (י) דאַן ווערדען דיינע שפּייכער מיט איבערפֿלום זיך פֿיללען, דיינע קעלטער פֿאַם מאַסט איבערשטרעמען.

* * *

- (יא) מיין זאָהן! פֿעראַכטע דיא ציכטיגונג גאַטטעם ניכט; אונד האַבע קיינען ווידערוויללען געגען זיינע שטראַפֿען, (יב) דען ווען גאַטט ליעבט, ציכטיגט ער, וויא איין פֿאַטער דער דעם זאָהנע וואָהל ווילל.

* * *

- (יג) הייל דעם מענשען, דער ווייזהייט געפֿונדען, דעם מאַננע, דער פֿערנונפֿטלעהרען פֿערברייטעט. (יד) דען זיא ערווערבען איזט בעסער אַלס ערווערב פֿאַן זילבער. איהר ערטראַג בעסער דען געדיגענעם גאַלד;

זיא

(ד) ושכל טוב, לדעתי לא נאמר שם שכל על המראה ומה שא' טובת שכל (ז"א כ"ד ג') הכוונה על יקרת נפשה כנראה מענין הספור שם, ומה שאמר ויפת תאר הוא דבר בפני עצמו לומר שאם היתה טובת שכל הית' ג"כ יפת תאר, לכן תרגמתי מענין ויהי דוד לכל דרכיו משכיל(ש"א י"ח י"ד) ששעורו מכלית, ולפ"ו יהיו ב'הנושאי' עומדים לעמת הנשואים וענינו ומלא חן בעיני ה' ושכל טוב בעיני אדם, כי שכל השם לא שייך שימלא הללחה כאשר יבין כל משכיל, והכשדי תרג' בחסרון וי"ח מסד' שכלא וטיבותא, ואנכי תרגמתי לפי הכוונה. (ה) בטח אל ה', הוא הדבר אשר דבר למעלה כי אך ה' יתן חכמה ולכן בטח עליו ולא על בינת אדם, ותרגמתי בינתך כאן (קלוגהייט) כי כל"א הונח השם הזה בעלם על החכמ' המושגת ע"י התבוננת בפעולו' בני אדם ומעלליה' ולזה כוון המליץ שלא יחשוב האדם להגיע אל האוצר האמיתי בחכמתו כי רבה גם בלי יראת ה' ועזר האל ומלת אל פה כמו על (ראב"ע). (ו) בכל דרכיך, לדעתי אני המאמרי' האלה הם כפל הענין במלות שונו' כמו שתרגמתי. (ז) וסוד מרע, לווי במקום עתיד ושעורו ירא את ה' ויזהר תסור מרע. ויתכן לפרש רע כמו לא אירא רע (תהלים כ"ג ד'). (ח) רפאות, אמר לא לבד כי ביראת אלקים תנצל אבל גם תהי' רפאות אם כבר נחלית ועלמותיך תחלין. לשרך, שראו שרר והוא הטבור (נחבז), ואמר הראב"ע שהזכירו כי הוא מוסד הגידי' — וקלח אמרו כי נפל הבי"ת ושעור לבשרך. ושקוי, שראו שקה ונקרא כן הלחלוטית המשקה ומרוה את העלמות. (ט) כבוד, אמר החכמה ועוזר מקרה אחד להם וכאשר אך ה' יתן מפיו חכמה כן גם הוא יתן הטוב ולכן כאשר אל תשען על בינתך כן אל תבטח בעושרך אך כבוד את ה' וגו' וימלאו אשמך וגו'. (י) וחירושי, לדעת המפרשי' שעורו ומתירוש, ונחסר מ"ס השימוש ואין זה זר כל כך כאשר הביא הרד"ק במכלול רבים כמוהו, וגם נובל לומ' כי יפרשו שבעל תירוש ובא ברבי' לפי שהוא שם הקבוץ ויתורגם (אונד דער וואַסט דיינער קעלטער ווירד זיך הייפֿען) גם לדעת הראב"ע שהתירוש יפרוץ פרץ ביקבך הפעל יפרשו מוסב על תירוש. (יא) בני, הוסיף המליץ לנאמר כי ה' מקור כל הטובות וגם הרע המדומה אשר ילא מפי עליון הוא אך להטיב אחריתנו ולכן אל תמאס מוסרו. (יג) אשרי, תרגמתי ע"פ השלם רא"א אך הפכתי שתי המלות (מענטשען, וואַן) בשני המאמרי' לשמור המדרג' (דיו שטייגרונג) כאשר יבין כל משכיל, אולם לדעתי נכון יותר להשוות הדלתו' כפי פי' הראב"ע שאמר יוליח תבונה מאחר וילמדנה ע"כ, ויתורגם (הייז דען מענטשען דער ווייזהייט עררייכט, דען וואַכנע דער פֿערנונפֿט חויפֿלונפֿירען ווייט).

(טו) וכל חפליך. כל חמדותיך: לא יהיו שוין בשויה ודמיהן בדמיה: (טז) בימינה. למיימינים זה ועוסקים זה לשמה אך ימים וכל ש:ן עושר וכבוד ולמשאלים זה שעוסקים שלא לשמה מכל מקום עושר וכבוד יש: (יח) למחזיקים זה. לאוחזי' זה כמו (שמות ד') וישלח ידו ויחזק בו: ותומכיה מאושר. המתקרבים לה וכן כל לשון תמיכה שנספר זה שהוא אוחז זה: (יט) ה' בזמנה יסד ארץ. ע"פ הזורה והיא התורה והיא התבונה והיא הדעת ואחר שכל העולם נברא בהם לכך אל ילזו מעיניך יתעקמו נגד עיניך להסירה מכנגדך: (כ) ירעפו. כמו יטפו: (כב) ויהיו חיים לגושך. שהרי עץ החיים הוא: וכן לגרורותיך. שהרי זה שבתה האמור למעלה ועוקים לגרורותיך: (כג) תגוף. ל' בשלון אלופי"ר בלע"ז וכן פן תגוף באבן (תהלים ל"א) וכן ובטרם יתנגפו רגליכם (ירמי' י"ב) וכן ונגפו אשה הרה (שמות כ"א): (כד) ושכנת וערבה שתיך. ותנעם שתיך בשתישן שלא תירא מפחד פתאום: (כה) ומשאת. כשחזא על הרשעים: (כו) כי ה' יהיה בכאלך. במצטקך. ד"א בדברים שאתה כסיל בהם קן מלאתי בירושלמי

ב א ו ר

(טו) יקרה, תרגמתי מענין דבר ה' ה' יקר (ש"א ג' ח') כי כל הנמלא על המעט הוצרכו הערך, ואמר הכתוב

(טו) יקרה היא מפנימים וכל חפליך לא ישוּר־בה: (טז) אַרְךְ יָמִים בְּיָמֶינָה בְשֵׁמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: (יז) דְרָכֶיהָ דְרָכֵי־נְעָם וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם: (יח) עֵץ־חַיִּים הִיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶיהָ מֵאֲשֶׁר: (יט) יִהְיֶה בְחָכְמָה יֶסֶד־אֲרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָהּ: (כ) בְּדַעְתּוֹ תִּהְיוּמוֹת נִבְקָעוּ וְשִׁחִיקִים יִרְעֲפוּ־טָל: (כא) בְּנֵי אֶל־יִלְזוּ מֵעֵינֶיךָ נֶצֶר תּוֹשִׁיָהּ וּמִזְמָהּ: (כב) וִיִּהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחַן לְגַרְגְּרֹתֶיהָ: (כג) אִז תִּלְךָ לְבִטָּח דְרָכֶךָ וְרִגְלֶךָ לֹא תִגּוֹף: (כד) אִם־תִּשְׁכַּב לֹא־תִפְחָד וְשִׁכְבָתָּהּ וְעַרְבָהּ שְׁנִתְּךָ: (כה) אֶל־תִּירָא מִפְחָד פְּתָאִם וּמִשְׁאֵת רָשָׁעִים כִּי תִבֹּא: (כו) כִּי־יִהְיֶה יִהְיֶה בְכֶסֶלְךָ וְשִׁמְרֵךָ רִגְלֶךָ מִלִּכְרָד:

מפנינים קרי

אל

יען שהיא באמת יקרה מפנינים, לכן כל חפליך וכו'. משנינים, הכשדי תרגם כיפי שבתא ובתיבה (ד' ז') תרגם פנינים יוהרין ועיין שם בנאור, והנה אין בידינו לכרר שם זה ולכן

גס

משלי ג

באור ח

- (טו) זיא איזט ועלטנער רען ערעלשטיינע,
- אַללע דיינע קאָסטבאַרקייטען קאָממען איהר ניכט גלייך;
- (טז) לאַגעס לעבען איזט אין איהרער רעכטען,
- אין איהרער לינקען רייכטהום אונד עהרע;
- (יז) איהרע וועגע זינד אַנמוטהספּאַלל,
- רען אויף אַללען איהרען פּפּאַרען הערשט פּרִיעדע;
- (יח) איין לעבענסבוים איזט זיא יענען, דיא אַן איהר זיך האַלטען,
- גליקליך זינד, דיא אויף זיא זיך שטיטצען.

- (יט) מיט ווייזהייט האַט גאָטט רען ערדבאַלל געגרינדעט,
- דיא היממעל אויזגעשפּאַונט מיט פּערנונפּט.
- (כ) דורך זיינע איינזיכט ווארדען דיא טיעפּען דורכבאַרען,
- אונד דיא היממעל טרייפּעלן טהווא.
- (כא) מיין זאָהן! לאַס זיא ניע דיינעם אויגע ענטריקט ווערדען,
- אַטע אויף ערפּאַהרונג אונד פּאַרויכט.
- (כב) זיא געבען דיינעם גייסטע לעכהאַפּטיגקייט,
- אונד אַנמוטה דיינעם קערפּער;
- (כג) דאַן וואַנדעלסט דוא זיכער דיינען וועג,
- דיין פּוים שטאַסט נירגענד אַן;
- (כד) דוא לעגסט דיך ניעדער אונד פּירכטעסט ניכטס,
- ליגסט אונד זיט איזט דיין שלאַף;
- (כה) פּירכטעסט ניכט פּלעצליכען שרעקקען,
- ניכט דיא וואוטה דער גאָטמלאַזען דאַס זיא דיך טרעפּען;
- (כו) רען דער עוויגע איזט דיינע צופּעררויכט,
- ער בעוואַהרט דיינע פּייסע פּאַר שלינגען.

פּער.

גם אנוכי תרגמתי בשם הכולל. וכל חפציו, המה הדברי' יקר הערך שנפשו של אדם חפץ בהם. (טו) ארך ימים, יתכן לפרש הני"ת של בימינה ובשמאלה כמו למ"ד כי בן היראת' לפעמי' (עיין מכלול לר"ק), ודמה המליץ כאלו ארך ימים עושר וכבוד יבחרו את החכמה מימינה ומשמאלה ויתורגם (אטקעט) לעבען טטעהט איהר לור רעכטן רייכטהוץ אונד עהרע לור (לינקען) ושם ארך ימים לימינה כי הוא העיקר ומבלעדיו לא יועילו עושר וכבוד. (יז) וכל נחובותיה, תחסר בי"ת השמוש ושעורו ובכל נחובותיה, והו"ו של וכל לנחובותיה, בעבור זה דרכיה דרכי נעם, לפי שבכל נחובותיה שלום ואין מכשול למו. (יח) עץ חיים, הנה לעוברי דרך ובפרט בארצות הקד' ינעם מאד אם ימלאו עץ רענן לחסות בללו, ולזה אחר שאמר כי דרכיה דרכי נועם הוסיף כי היא בעלמה עץ חיים עלי ארץ; וחיים הוא מענין ותחי רוח יעקב (ערקוויק; קענד). וחמביה, כלומר אשר יחסו בללו כמו והשענו תחת העץ (בראשית י"ח ד') ועיין שם בבאור. ובא יחס

הפעול תמורת יחס שבו ואין זה זר שיבא יחס הפעול במקום יחס אחר כגודע לכל מדקדק. (יט ב) יאמר כי אין ספק שהחכמה תחיה את בעליה יען היא היתה ראשית. דרכו של הקב"ה והיא מקור הבריאה, ולדעתי כוון החכם בשני הפסוקים האלה למעשה בראשית כפי שנאמר בצורת חלקים שבתחלה ברא חלקים שמים וארץ ואח"כ שם לים חקו והנדיל בין מים למים; ואמר תהומות נבקעו על המים אשר מתחת לרקיע ושחקים ירעפו על המים אשר ממעל לרקיע, ותהומות המה מעיני המים כמו שכתב הראב"ע להשקות בהם חיה ועוף. (כא) אל ילון, החכמה והתבונה שזכו והנכון תלונג' (ראב"ע) וכבר הערנו בספרנו תל"ע כי ברבים בעתיד יחלוף העברי נקבות בזכרים (עיין תל"ע דפוס פראג ח"ג סיניטשקס). תושיה ומזמה, כלומר הדבר אשר מלאת אחר התבונות כי הוא היס האמיתי. (כב) ויהיו חיים לנששך, החכמה תועיל גם לנפש גם לגוף כי תתן חיים לנפש לעשו' כל דבר ברוח נכון ועולם לב ולגוף תלמד להעריך כל תנועותיו בסדר נאה. והן לגרגרוחיק, העברי יאמר על גודל הקומה (ההעה שטןולע שטטטור) לואר, כמו ירון אליו בלואר (איוב ט"ו כ"ו) חזרו בלואר עתק (תהלי' ע"ב) ולואר וגרגרות שמות נרדפי' המה ולכוונה הזאת תרגמתי. (כג בד) אז חלק, כאשר אמר למעלה דרכיה דרכי נועם וכל נחובותיה שלום לכן תלך לבטח ותשכב ואין מחיריך. (כה) אל חירא, הכוונה שלא יסד מסכנות הולכי דרך לא מקויות השדה ולא משודדים (והמה הרשעי').

בירושלמי: (כו) אל תמוע טוב מבעליו. אם ראית חבירך חסן להטיב לעניים אל תמועהו: בהיות לאל ידיך. להחילו. ד"א אל תמוע טוב מבעליו א תמוע דקה מן העני בהיות לאל ידיך לעשות דקה שמת יבא יום ואין לאל ידיך: וכן (כח) אל תאמר לרעך. לעני: ויש אתך. מה תתן לו. ורבותינו פירשו לך ושוב על שכתב: (כט) אל תחזו על רעך. אל תחזו ואינו זו ממשעות חרישה מה דרך החורש מכין מקום לזמן הזרע אף החושברעה מכין מקום תחבולות בלבו אידעמוד ויעשה: (ל) אל חריב עם אדם. להתלונן עליו: אם לא גמלך רעה. שיצר על המלוה הכתובה בחורה (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך כמוך ומי שהוא רשע רשאי אתה לשונאו: (לא) אל תקנא באיש חמס. לעשות כמעשו אם תראהו מלליח: (לב) כי תועבת ה' גלוז. מעוות בדרכיו: ואת ישראל סודו. ועם ישראל סודו: (לד) אם ללכיס. אדם נמשך אחריה' לסוף אף הוא יהיה לך עמהם: ולענוים יתן חן. אם לענוים יתחבר סוף שיחנו מעשיו חן בעיניהם של בריות: (לה) כבוד חכמים ינחלו ונסילי' מרים קלון. לעלמו מפרש קלון לחלקו:

ד (א) שמעו בני מוסר אב אב. הקב"ה: (ב) נתתי לכם. הנביא מתנבא ומדבר בשליחותו של הקב"ה והרי הוא כפיו:

בי

(כו) אל תמנע טוב מבעליו בהיות לאל ידיך לעשות: (כח) אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך: (כט) אל תחרש על רעה רעה והוא יושב לבטח אתך: (ל) אל תרוב עם אדם חנם אם לא גמלך רעה: (לא) אל תקנא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו: (לב) כי תועבת יהוה גלוז ואת ישראל סודו: (לג) מארת יהוה בבית רשע ונוה צדיקים יברך: (לד) אם ללצים הוא יליץ ולענויים יתן חן: (לה) כבוד חכמים ינחלו ונסילי' מרים קלון:

ד

(א) שמעו בני מוסר אב והקשיבו לדעת בינה: (ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו:

ידך קרי. לרעך קרי. מריב קרי. ולענוים קרי.

אל